

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למיגדי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום א' ט"ו אלול-שבת כ"א אלול תשפ"ב

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדורה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת כתובות ס"ז-ע"ג

שבוע פרשת כי תבוא

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף ס"ז ע"א

איבעית אימא לכבודו הוא דעבד ואיבעית אימא כדבעי ליה למיעבד לא עבד כדאמרי אינשי לפום גמלא שיחנא.

והקשו האחרונים [קובץ שעורים ח"א אות רכ"ד], דמה בכך דלכבודו הוא דעבד, הרי מפורש בכמה וכמה מקומות שהנותן סלע לצדקה בכונה שתהיה לו תועלת גשמית הרי זה צדיק גמור, כדאיתא [ראש השנה ד' ע"א] האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא הרי זה צדיק גמור, ואם כי פירש רש"י [פסחים ח' ע"א ד"ה הרי זה] דהיינו לומר דלא אמרינן שלא לשמה עושה, אלא קיים מצות בוראו שצוהו לעשות צדקה, ומתכוין אף להנאת עצמו שיזכה בה לעולם הבא או שיחיו בניו, וכאן אולי נתכוין רק לכבודו, אבל זה לא יתכן, דהא נקדימון בן גוריון היה אחד משלשה שנקדה להם חמה [תענית כ' ע"א], וראה כיצד התפלל שם לפני בוראו [שם], נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבונו של עולם הודע שיש לך אהובים בעולמך וכו', הרי שכינה את עצמו אהוב לפני המקום, וכיצד יתכן לומר שאדם גדול כזה נתכוין רק לכבודו. וכתב לתרץ דכשמתכוין לכבודו גרע טפי ממכוין ע"מ שיחיה בני. והענין, דכל המתגאה הרי הוא כעובד עבודה זרה, ושעושה לכבודו הרי הוא כמתגאה, ועבודה זרה אסורה אף בשיתוף.

מיהו זה לתירוץ הראשון, אבל לתירוץ השני שלא עשה כדמבעי ליה למיעבד, הוא תמהון גדול, וכי מפני זה היה העונש גדול כל כך. והביא שם בשם רבו הקדוש בעל חפץ חיים ז"ל שאמר, לפי המבואר בגמרא מנחות מ"א בעידן ריתחא ענשינן עליה, ומוכח, דבעידן ריתחא ענשינן גם בדבר שאינו נענש עליו שלא בעידן ריתחא, ואז היה בזמן חורבן הבית דאין לך עידן ריתחא יותר מזה, וע"כ היה העונש נורא כ"כ.

ועוד יש לומר על פי היסוד המבואר בספרים בהרבה מקומות כי ממנו של העני מופקד ביד העשיר, וראה את אשר כתב רבינו אור החיים הקדוש [שמות כ"ב, כ"ד] ואולי כי בא

הכתוב להודיע, ולהשיב גם כן לאשר ישאל השואל בראותו כי ירבה כבוד אדם בזהב לרוב, ואוצרותיו מלאים הון עתק ללא צורך בו, ויאמר אדם מה הנה אוצרות זהב לאדם ללא דבר, למה לא הספיק ה' לתת לו מזונותיו הצריכין, ולא יהיה זה גדול מיעקב אבינו אשר שאל לחם לאכול ובגד ללבוש [בראשית כ"ח, כ'], הן אמר כי מה שיחסר לאדם מכדי צורכו, יש טעם בדבר, לייסרו על עונו, מה שאין כן אוצרות הון, למה לאיש אין לו צורך בהם. לזה הודיע הכתוב כי הסובב דבר, הוא אותם שאינם ראויים לקבל חוקם לצד מעשיהם, כי ה' בחסדו נותן שפע הצריך בריח לכל איש ואיש די מחסורו, והיה כי יחטא אדם ואינו ראוי לקבל פרנסתו בכבוד מאל הכבוד, החלק המגיע לו לא יטלנו עליו, אלא הרי הוא מתקבץ אל מקום אחר, ותהיה פרנסת הלז עם אדם אחר, הבא לו דרך שם פרנסתו, ויתפרנס בפחיתות ובביזוי, כאשר גזר הגזר בצדק, ויעשה ה' בדרך זה לשתי מדות טובות, הא' להשתלם אדם בעולם הזה פעלו הרע, והב' כדי שיזכה הנותן באמצעות נתינת צדקה וחסד לרעהו:

וזה הוא אומרו אם כסף תלוה את עמי, פירוש, אם ראית שהיה לך כסף יותר על מה שאתה צריך לעצמך, שאתה מלוה לעמי, תדע לך שאין זה חלק המגיע, אלא חלק אחרים שהוא העני עמך, ובוזה רמז כי צריך לפתוח לו משלו. ואולי כי רמז לו גם כן שלא יתנשא ויתגדל על העני, בראותו כי הוא הנותן לו. והוא אומרו לא תהיה לו כנושה, לשון נשיאות ומעלה, כי משלו הוא נותן לו, וחזר לומר כנגד ההלואה לא תשימון עליו וגו'.

ולפי זה מובן שממונם של העניים מופקד ביד העשירים דוקא, כלשונו של האור החיים, דלא מסתבר שממונו מופקד אצל אדם מן השורה אף שגם הוא חייב בצדקה, אלא רק אצל העשירים הגדולים שאצלם הממון הוא ממש ללא צורך אצלם, דאם יחיה אלף שנים פעמים לא יוכל להשתמש בכל אוצרותיו... ולכן זה איננו רק כאחד שנותן צדקה פחות

כולל ומכון ראש פינה:

מכשיעור, אלא כגזלן וקובע נפשות, ובעיקר בזמן צרה וצוקה הרי הוא כשופך דמים רח"ל, ומזה מובן שהסניגור יכול להיות קטיגור רח"ל, ודי בזה.

דף ס"ז ע"ב

תנו רבנן די מחסורו אתה מצווה עליו לפרנסו ואי אתה מצווה עליו לעשרו.

וקשה, מה ההוה אמינא שנהיה מצווים עליו לעשרו. וי"ל דהא חזינן דמצות צדקה איננה דוקא שיהיה לו לחם לאכול ובגד ללבוש, כמו שרואים בכל הסוגיא שאפילו סוס לרכוב עליו וכו', ופשוט שאינו דומה אחד לחבירו, ומה שאצל אחד הוא מותרות אצל השני הוא צורך גמור, ולכן היתה הוה אמינא שהואיל ועשיר שירד מנכסיו הרי זה הוא לו צער גדול, ואנו רואים שאנשים אלו אף שאינם עניים גמורים, מכל מקום עצם הירידה ממעמד הראשון הרי הוא אצלם שברון לב גדול, ויש כאלו שאינם מתאוששים מנפילה זו, אף שהיו עניים רבים שהיו שמחים לקבל את חלקם של אלו שחושבים שחרב עליהם עולמם, וכמו שראינו שלוקחים לו סוס וכו' אולי צריכים אף להשיבו למעמדו, קמ"ל דבזה אין מחוייבים.

אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו.

וצריך להבין מה החילוק בין זה לבין מה שאמרנו שאין אנו מצווים עליו לעשרו, ומדוע די מחסורו בא למעט, ואשר יחסר לו בא לרבות.

ויש לומר שיש בצרכי בני האדם שני סוגים, יש דבר הנצרך לכל אחד אם רב ואם מעט, מזון, מלבוש, בית, רפואה וכו', ויש שמצד צדקתם או טבעם מסתפקים במועט, כמו שמצאנו בחזקיה מלך יהודה [מדרש משלי פרשה י"ג], צדיק אוכל לשובע נפשו זה חזקיה מלך יהודה. אמרו עליו על חזקיה מלך יהודה שהיו מעלים על שלחננו שתי אגודות של ירק וליטרא אחת של בשר בכל יום. ויש כאלו שנצרכים ליותר, אבל כל אלו הם שוים לכל נפש, רק זה צריך יותר וזה צריך פחות. ויש דברים שאינם צריכים לכל אחד לפי טבעו, אבל מי שצריך לאותו דבר כמעט שחייב אינם חיים בלעדיו.

וזהו שדרשו חז"ל, די מחסורו, סוג המחסור ששוה לכל נפש, הדברים הנצרכים לחיי האדם, ובזה מצאנו חילוקים כמבואר לקמן. ומוסיף הכתוב אשר יחסר לו, דהיינו הדברים שנוגעים רק לו, ואינם נצרכים לכל בריה, אבל מכל מקום אצלו הם צרכי נפש ממש, כידוע שמניעת כבוד אצל אדם הרי היא לפעמים כשפיכות דמים, ואם אמנם שדבר זה הרי הוא בכלל קטנות הדעת, מכל מקום מצאנו אפילו אצל גדולי עולם שכשלא נהגו בהם כבוד כראוי להם חלשה דעתם. לכן אמדו חז"ל שגם זה בכלל צרכיו ומחסורו.

ובשיטה מקובצת כתב בשם תלמידי רבינו יונה לענין זה

של סוס לרכוב וכו' דהוא דוקא בעשיר שירד מנכסיו שהוא מורגל מתחלה בתענוגים גדולים, אבל בשאר עניים שלא הורגלו בכך לא מחייב כולי האי. ועוד הביא בשם הגאונים דכל הני מעשיות דעני בן טובים הוא בעני שאינו מפורסם בעניות שעושין לו כבוד שלו כדי שלא יתפרסם, אבל עני שנתפרסם אין לו אלא כאחד מעניי ישראל.

אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו שלשה מילין.

הקשה בקובץ שעורים [ח"א אות רכ"ו] לפי דברי הרמב"ן בסוף פרק אלו מציאות דזקן ואינו לפי כבודו דפטור מהשבת אבידה, הוא בנין אב לכל התורה במצוות שבין אדם לחבירו, ובודאי לא היה לפי כבודו של הלל הזקן לרוץ לפני העני. וכתב דצ"ל דעשה לפניו משורת הדין. ועל זה הקשה מדברי הרא"ש בפרק אלו מציאות, דבמקום שהזקן פטור אסור לו לזלזל בכבוד תורה, והיינו כמ"ש הריב"ש בשם הראב"ד דאף דת"ח שמחל על כבודו מחול אבל בזיונו אינו יכול למחול, ואיך הותר להלל לזלזל בכבוד תורתו. וכתב דשמא היה במקום שלא הכירו אותו.

אמנם קשה לומר דבר כזה, דהא נשיא בודאי היה מוכר וידוע. ואולי יש לחלק בין ממונות, כגון השבת אבידה, דשם אין שום טעם לבזות עצמו דממון ניתן למחילה, אבל ברור שאין הנשיא פטור מלהציל נפשות ולומר שאינו לפי כבודו לקפוץ לנהר ולהציל נפש, דזהו כבודו דמקיים מצות בוראו, ואין תבונה ואין עצה כנגד השם, וגם נשיא צריך לפשוט בגדיו בשוק אם מצא בהם כלאים אף שבודאי הוא בזיון גדול. וגם כאן, הואיל והוא דבר הנוגע לחיי נפש כדביארנו לעיל, הרי זה בכלל כבוד המקום שאינו חס על כבודו ועושה רצון קונו.

ובטור [יורה דעה סימן ר"נ] פסק, כמה נותנין לעני די מחסורו אשר יחסר לו. כיצד, אם הוא רעב וצריך לאכול, ואם הוא ערום וצריך לכסות יכסהו, אין לו כלי בית קונה לו כלי בית, ואפילו היה דרכו לרכוב סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר והעני, קונין לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך.

תניא בספרי, די מחסורו אשר יחסר לו, למה נאמרו כולם, ללמדך שהראוי ליתן לו פת נותנין לו פת, עיסה נותנין לו עיסה, מעה מעה, הראוי ליתן לו פת חמה חמה, צונן צונן, להאכילו לתוך פיו מאכילו. אין לו אשה ובא לישא משיאין לו אשה ושוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכלי תשמישיו ואח"כ משיאין לו.

וכתב עוד הטור, ובעני המחזר על הפתחים כתב הרמב"ם אין נותנין לו מתנה מרובה אלא מתנה מועטת, ואסור להחזיר העני השואל ריקם אפילו אין נותן לו אלא גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם. ולשון א"א הרא"ש ז"ל אין נותנין לו מן הקופה מתנה מרובה אלא מתנה מועטת, משמע

דאגבאי צדקה קאי, ומסתברא כדברי הרמב"ם, שעל כל אדם קאי, דכיון שהוא מחזר אין האחד צריך ליתן די מחסורו.

ובשו"ע יורה דעה [ס"א] כתב הרמ"א, דמה שנותנים די מחסורו כנ"ל, דנראה דכל זה בגבאי צדקה, או רבים ביחד, אבל אין היחיד מחוייב ליתן לעני די מחסורו, אלא מודיע צערו לרבים, ואם אין רבים אצלו יתן היחיד אם ידו משגת.

ההוא דאתא לקמיה דרבי נחמיה אמר ליה במה אתה סועד אמר ליה בבשר שמן ויין ישן רצונך שתגלגל עמי בעדשים גלגל עמו בעדשים ומת אמר אוי לו לזה שהרגו נחמיה אדרבה אוי לו לנחמיה שהרגו לזה מיבעי ליה אלא איהו הוא דלא איבעי ליה לפנוקי נפשיה כולי האי.

וקשה, דאם האי עני גרם לעצמו למה הזכיר שהרגו נחמיה, הלא הוא הרג את עצמו. וכתב בספר בניהו בן יהודע וז"ל, קשה, הוה ליה למימר אוי לו לזה שמת מחמת פינוקו, ולשון זה דנקיט משמע דאוי לו לזה בשביל שהרגו נחמיה, שאם היה נהרג על ידי אדם אחר לא היה אוי לו, וקשה מה הפרש יש בזה.

ונראה ליישב על פי מה שכתב הגאון מוריני הרב יהונתן ביערות דבש, דאם בא על האדם יסורין או מיתה בגזירת שמים, הרי זה טוב לו, כי בזה הגזירה ניצול מדינה של גיהנם ויבא לעולם הבא, אך אם לקה או מת בפשיעתו בעצמו, ולא נגזר עליו כן מן השמים, הרי זה רע לו בתרתי, שמת או לקה ולא נעשה לו תיקון בזה אלא נשאר בחובתו, ולכן אוי ואבוי על זה שפשע בעצמו והפיל עצמו לבור שחת, עד כאן דבריו, יע"ש. והנה ידוע דאמרו רז"ל מגלגלין חובה על ידי חייב, ואם היה זה מת על ידי אחרים אפשר לומר שמיתה זו נגזרה עליו מן השמים, והיתה הסיבה על ידי אדם זה שהוא חייב, דמגלגלין חובה ע"י חייב, אך מאחר שהיתה הסיבה ע"י רבי נחמיה שהוא צדיק וזכאי, ודאי אין מגלגלין חובה על ידו, ואם כן מוכרח לומר דאין זה גזירה מן השמים, ולכן אוי לו לזה שמת ולא הועילה מיתתו לתקנתו, אלא מת בעבור שפשע בעצמו, ללמד עצמו בתפנוקין גדולים:

אמר מאי דקמא אמר ליה נענית לך קום אכול.

וצריך להבין למה רק כשהגיעה אחותו כנ"ל אמר לו כן, ולא קיבל את דבריו כשהביא לו ראייה מן הברייתא. וכתב בספר בניהו בן יהודע דמן הברייתא אכתי אין ראייה, דיש לומר הברייתא איירי באדם ששם בטחונו בהקב"ה דוקא, ואינו מבקש מן הציבור כלום, מה שאין כן עני זה מבקש מן הציבור שיפרנסוהו בכך, אך אחר שראה מעשה אחותו, דן בדעתו כי נעשה כן בהשגחה מן השמים, שתביא לו תרנגולת פטומה ויין ישן בעבור זה האדם כאשר ביקש, ולכך אמר לו קום אכול דנענית לך.

מר עוקבא הוה עניא בשיבכותיה דהוה רגיל לשדורי ליה ארבע מאה זוזי כל מעלי יומא דכיפורא יומא חד שדרינהו ניהליה ביד בריה אתא אמר ליה לא צריך אמר מאי חזית

חזאי דקא מזלפי ליה יין ישן אמר מפנק כולי האי עייפינהו ושדרינהו ניהליה.

היינו כנ"ל, דכיון דמפנק כולי האי הרי זה בכלל די מחסורו.

דף ס"ח ע"א

תנן התם אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו וכו' רב פפא אמר לא קשיא כאן קודם שיבא לידי גיבוי כאן לאחר שיבא לידי גיבוי:

רש"י [ד"ה כאן קודם] פירש לאחר שבא לידי גיבוי שנטל לקט שכחה ופאה ונודע שהיה עשיר ובאו בית דין לגבות ממנו כדי מה שנטל. וכתב הרא"ש [סימן י"א] דאע"פ שממון שאין לו תובעין הוא, ואם כן איך גובים ממנו, יש לומר דמשום קנס גובין. ואף שמצאנו בבעל חוב דעלמא דמסדרין, ואין מחייבים אותו למכור כי האי גוונא, הכא משום קנס מחייבין אותו למכור. והרא"ש הביא פירוש אחר, דכל זמן שאינו נוטל אלא בצינעא אין מחייבין אותו למכור כלי תשמישו, אבל אם הוצרך ליטול מן הגיבוי של קופה של צדקה אין נותנין לו עד לאחר שימכור. והביא מר"ת שפירש להיפך, דקודם שיבא ליטול מקופה של צדקה מחייבין אותו למכור, לאחר שיבא לידי גיבוי, שכבר נטל מן הקופה שוב נזדמנו לו כלי בית אין מחייבין אותו למכור.

והריטב"א [ד"ה כאן] כתב דלשון התלמוד לא משמע כרש"י, והביא עוד פירוש, כאן בכלים שהיו לו קודם גיבוי אין מחייבין למכור, דדלמא לא יתקבל עליו כלים פחותים, וכאן בכלים חשובים שלקח לאחר שבא לידי גיבוי, דבהנהו מחייבין אותו למכור. וכתב דגם לזה הפירוש אין הלשון מתיישב יפה:

וכתב השיטה מקובצת בשם תלמידי ה"ר יונה ז"ל שכתבו בשם הר"מ הלוי, דכשנחייב אותו למכור האחד נחייב אותו למכור המשובח יותר, שאם היה רגיל במפות של זהב ובמפות של כסף ימכור של זהב קודם שיקח מן הצדקה, דמאי דאמרינן דלא מחייבין ליה לאשתמושי בפחות ממה שהיה רגיל תחלה זהו כשהיה דרכו להשתמש באותו המין בלבד, שאם היה רגיל במפות של זהב בלבד לא נחייב אותו למכורם וליקח של כסף, אבל אם היו לו של כסף ושל זהב, הואיל ורגיל להשתמש בשניהם אין לחוש אם מוכר החשוב ומשתמש באחד כיון שמתחילה היה דרכו גם כן להשתמש בו.

ובשו"ע [יורה דעה סימן רנ"ג ס"א] כתב בתוך דבריו, ואם יש לו בית וכלי בית הרבה, ואין לו ר' זוז, הרי זה יטול, ואין צריך למכור כלי ביתו ואפילו הם של כסף וזהב. במה דברים אמורים, בכלי אכילה ושתיה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן, אבל מגרידה או עלי שהם של כסף, מוכרם, ולא יטול מהצדקה. והא דאין מחייבים אותו למכור כלי תשמישו של כסף וזהב, דוקא כל זמן שאינו צריך ליטול מהקופה אלא נוטל בסתר מיחידיים. אבל אם בא ליטול מהקופה של צדקה, לא יתנו לו עד שימכור כליו: הגה - וכן במקום דאיכא תקנה

שלא ליתן צדקה למי שיש לו דבר קצוב, אין חושבין לו בית דירה וכלי תשמישו. ע"כ.

מתניתין. יתומה שהשיאוה אמה או אחיה לדעתה וכו' יכולה היא משתגדיל להוציא מידם וכו'.

רש"י [ד"ה לדעתה] כתב דהוא רבונא, דאע"פ שנתרצתה אין מחילתה מחילה. והמרדכי [אות ק"צ] הביא בשם רבינו ברוך דנראה דאפילו אם הגיעה לכלל פעוטות דאמרינן בהניזקין דמקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלי ומתנתן מתנה, וה"ה במחילתן, מ"מ יכולה היא להוציא מהם, שהרי לא מחלה להדיא אלא נתרצית ולקחה מה שנתנו לה ושתקה.

אמר שמואל לפרנסה שמין באב.

ונחלקו בזה הראשונים, אם מה ששמים באב הוא לכל ענין, בין להוסיף על עישור נכסים ובין לפחות. דרש"י לא חילק, וכן כתב הריטב"א [ד"ה אמר שמואל] דפירש"י ז"ל בין להוסיף על עישור נכסים ובין לפחות מעישור נכסים. והראשונים [הרמב"ן ד"ה ויש מחלוקת] הביאו דעת רבינו חננאל דהני מילי לאפחותי מעישור נכסי כרבי דיהב לה אחד מ"ב בנכסים, אבל לאוסופי על עישור לא. והרמב"ן האריך לדון בדבריו וראיותיו, וכתב דיש מקצת גאונים ז"ל שאמרו שאף להוסיף על העישור אמדינן באב וכ"כ רש"י ז"ל, ומאחר שהדברים כמשמען נראין כן זכינו בדין, ועל ר"ח ז"ל להביא ראיה. וכן כתבו הרשב"א [ד"ה אמר שמואל] והריטב"א [שם], והרא"ש [סימן י"ב] הביא גם כן דעות הנ"ל, וכתב למסקנא דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא לא מפקינן מיתמי טפי מעישור נכסי. והר"ן [כ"ט ע"ב מדפי הר"ף] כתב כדעת רבינו חננאל, ושכן מסתבר, מהא דהבאנו כבר בשבועות הקודמים דלא ניחא היה לחכמים שיתנו לבת יותר מדאי, ולכן לא מסתבר שיניחו לו להוסיף על עישור נכסים שאינו לרצון חכמים.

ועוד נחלקו הראשונים, דהרי לגבי עישור נכסים קיימא לן ממקרקעי ולא ממטלטלי, האם הוא גם היכא דאמדינן דעת האב, וכתבו הרמב"ן והרשב"א, דהיכא דאמדיניה יהבינן לה כפום מאי דאמדינן בין ממקרקעי בין ממטלטלי, ולא אמרינן כמה יתן לה אביה אם לא היו לו אלא קרקעות אלו, שאין עשירות דעתו של אב לפי קרקעותיו אלא לפי נכסיו, אבל היכא דלא אמדיניה אלא יהבינן לה עישור נכסי לא יהבינן לה אלא ממקרקעי ולא ממטלטלי, וכדפסק רבא לקמן הלכתא ממקרקעי ולא ממטלטלי בין למזוני בין לפרנסה. וכתב הרמב"ן דעת בעל הלכות גדולות דלפרנסה שמין באב והני מילי ממקרקעי אבל ממטלטלי לא, ושכן דעת רב אחא בשאלתות, וכתב דאינו נכון. והר"ן כתב דאף שכתב לעיל דמסתבר שאינו יכול להוסיף על עישור נכסים, מכל מקום אפשר שגובה אף מן המטלטלין, דכל שהוא הגון לעשותו לדידן אין חילוק בין מקרקעי ומטלטלי.

ולהלכה כתב הטור [אבן העזר סימן קי"ג], וכמה נותנים לפרנסתה, רואין אם השיא שום בת בחייו נותנין לה כמו

שנתן לאחותה שהשיאה אותו בחייו. וכתב הראב"ד אפילו לא הניח אלא שיעור מה שנתן לראשונה ב"ד אומדין דעתו שיתן לשנייה כל מה שהניח והוא יטרח לחזור אחר נכסים אחרים, וכופין ג"כ את היורשים ליתן לה כולו. ואם לא השיא שום אחת, אומדין דעתו כמה היה נותן אילו היה חי ולפי עושרו ולפי כבודו ולפי ותרנותו, וכך יתנו לזאת. ואם היה עשיר והעני או ותרן ונשתנה דעתו אומדין אותו כפי ממנו ודעתו האחרון, ואם אין יודעין לשער דעתו יתנו לה עישור הנכסים. וכשנותנים לפי אומד דעתו אין חילוק בין מקרקעי למטלטלי, שאם השיא בת, בכל מה שנתן לה בין מטלטלי בין מקרקעי כך יתנו לזאת, ואם לא השיא ואומדין דעתו שהיה נותן מטלטלי ומקרקעי כך יתנו לזאת, אבל כשאין יודעין לשער דעתו ונותנין לה עישור נכסים אין נותנין לה אלא מקרקעי, אפילו לתקנת הגאונים, שכתובה ותנאיה נגבית ממטלטלין. ובספר המצוות כתוב שלתקנת הגאונים אף פרנסה נגבית ממטלטלי, וא"א ז"ל [הרא"ש] כתב כסברא ראשונה. יש מהגאונים שכתבו כשנותנין לפי אומד דעתו נותנין לה כפי מה שישערו שהיה נותן בין להוסיף על עישור נכסים בין לגרוע ממנו, וי"א שאין הולכים אחר אומד דעתו אלא לגרוע מהעישור אבל לא להוסיף עליו, וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל.

ובשו"ע [ס"ב] פסק, עישור זה לפרנסת נדוניא אינו מתנאי כתובה. לפיכך אפילו לפי תקנת חכמים הראשונים והאחרונים אינה נוטלת אלא הקרקע וכו'. הגה - ודוקא לגבות אינה נגבית רק ממקרקעי, אבל כששמין הנכסים לידע העישור שמין אף מטלטלין ומגבינן לה העישור ממקרקעי. ודוקא שנותנים לה עישור נכסים, אבל כשנוכל לאמוד דעת האב נותנים לה לפי דעתו, כפי מה שהיה נותן לה הן מטלטלי הן מקרקעי, כך נותנים לה (הכל בטור). וי"א דאף כששמין אין שמין אלא בקרקע (כ"כ הב"ב בשם המ"מ לדעת הרמב"ם). כשאומדים דעת האב, יש אומרים דוקא למעוטי מעישור נכסים, אבל לא להרבות עליהם (טור בשם הרא"ש). וי"א דאפילו להוסיף עליהם (טור בשם הגאונים). ואפילו אין כאן אלא מה שנתן לבתו הראשונה, נותנים הכל לשנייה (טור בשם הראב"ד). וראוי לאומדו כפי הממון שהניח בשעת מותו (מהרי"ק שורש ע"ח), וכן נראה לי:

ומה שכתב דראוי לאמודו כפי הממון שהניח בשעת מותו, כתב החלקת מחוקק [ס"ק ט"ו] בשם המהרי"ק שהוא מקור הלכה זו, שהיה ראוי לאמוד כפי הממון אשר היה לו בעת שהשיא האחרת, ולפי הממון אשר הניח אחריו, ולאמוד בערך הממוצע. כגון אם השיא אחת בה' ואחת בד' ואחת בג', והיה לו בחייו אלפים זוז, ובעת מותו לא היה לו כי אם אלף זוז, ראוי להנתן לה שתים דהיינו החצי מערך האמצע. וכתב עוד הח"מ, עיין עוד שכתב שם שאין בידינו לכופו על יתר מעישור, רק ראוי לבן להתנהג כנ"ל.

דף ס"ח ע"ב

שוכרות להם בעלים ומוציאין להם פרנסתם.

כתב הרשב"א [ד"ה שוכרות], מהא שמעין דאינה נוטלת עישור נכסים עד שעת נישואין. וכתב עוד הרשב"א דמסתבר דבאופן שהולכים אחר אומדנא דהאב, אע"ג דאין מוציאין לה עד שעת נישואין, עושים את האומדנא מעכשיו, שהרי אמדינן לה כפי נכסי מקרקעי ומטלטלי, ועכשיו אנו יודעים לאמוד זאת ולא אחר כך, אלא מהשתא אומדינן בית דין ופוסקין לה מאי דחזו לה למשקל, כנ"ל:

והר"ן [ל' ע"א מדפי הרי"ף] הביא את הרשב"א הנ"ל, ותמה, דאם כן מדוע הוא כן רק כשאמדנו את האב, למה אין עושים כן כדי לידע עישור נכסים. וכתב הר"ן דאפשר שהרשב"א סובר דבדלא אמדיניה אין נותנים לה אלא עישור הקרקעות ולפיכך אין צורך לפסוק לה בשעת מיתה, שהקרקעות ידועים, ואם מכרו אחין הא קיימא לן דמוציאין לפרנסה. וכתב הר"ן, אבל לפי דעתי אף על פי שאין הפרנסה נגבית אלא מן הקרקעות, מכל מקום גובה היא מהן כדי עישור כל נכסיו, ואפילו כנגד כל המטלטלין, ולפיכך אם הדין כן אפילו בדלא אמדינן ראוי שיפסקו לה בית דין חלקה אחר מיתת האב:

בגרה אינה צריכה למחות בגרה ונישאת צריכה למחות.

וכתב הרשב"א [ד"ה בגרה], ואוקימנא בניזונת מן האחין, הא לאו הכי אפילו בגרה ולא נשאת נשאת ולא בגרה צריכה למחות. וכתב הרשב"א דמסתבר דבניזונת מן האחין דוקא בגרה ונשאת, הא נשאת ואח"כ בגרה אינה צריכה למחות, דכל שאינה צריכה למחות כשנשאת שוב אינה צריכה למחות, עיי"ש.

והרא"ש [סימן י"ד] כתב, מצאתי כתוב בשם ה"ר יונה ז"ל, הא דאמרינן דבוגרת לא הפסידה עישור נכסים הני מילי היכא דבגרה אחר מיתת האב, אבל אם בגרה בחיי האב אין האחין חייבין להשיאה, שלא תקנו עישור נכסים אלא למי שמת והניח בנות קטנות, מפני שאמדו חכמים דעת האב שאין רוצה להשהות בביתו בתו בוגרת, וזו כיון שבגרה בחיי האב כיון דאישתהי אישתהי. הלכך אם מת האיש והניח בת קטנה, אע"פ שבגרה או נשאת ולא מחתה לא הפסידה עישור נכסים, דכבר זכתה מיד כשמת אביה ולפיכך לא הפסידה אח"כ, אבל אם בגרה בחיי אביה, אע"פ שניזונת מן האחין, ואע"ג דמחאי מיד כשמת אביה אין לה עישור נכסים כלל. וכתב על זה הרא"ש דכן מסתבר, דכמו שלא תקנו מזונות לבגרה בחיי אביה, דהא אפילו נערה שבגרה אבדה מזונותיה, הוא הדין בגרה בחיי אביה אין לה פרנסה. ואף על פי דאם בגרה לאחר מיתת האב לא הפסידה פרנסתה, שאני התם שהיה להם לאחין להשיאה קודם בגר.

והרי"ף [ל' ע"א מדפי הרי"ף] כתב, שמעין השתא מכל הני שמעתתא היכא דבגרין או אינסיבין אי מיתזנן מינייהו אית להו פרנסה אע"ג דלא מחי, ואי לא מיתזנן מינייהו צריכין למחויי, ואי לא מחו לית להו פרנסה, ואי לא בגרין ולא אינסיבין אע"ג דלא מיתזנן מניהו אית להו פרנסה ולא צריכין למחויי, ואי בגרין ואינסיבין אע"ג דמיתזנן מניהו צריכין למחויי, ואי לא מחזנן לית להו פרנסה.

והר"ן שם כתב בשם הרא"ה דאם מיחתה בבגרות צריכה למחות אף בנשואין, ואם לא מיחתה הפסידה. וכתב ג"כ דכי אמרינן דבגרה ונשאת צריכה למחות אפילו במתזנא מינייהו, דוקא בגרה ונשאת, אבל נשאת ואח"כ בגרה לא, דבגר בתר נשואין לאו כלום הוא. והוא כהרשב"א הנ"ל. ותמה הר"ן על הרמב"ם ז"ל שכתב [פ"כ מהלכות אישות ה"ג], נשאת הבת ולא מיחתה אבדה פרנסתה, ולא חילק בין ניזונת ללא ניזונת:

האומר אל יזונו בנותיו מנכסיו אין שומעין לו, אל יתפרנסו בנותיו מנכסיו שומעין לו.

וזו גירסת רש"י והרמב"ן והרשב"א [ד"ה ה"ג], ופירוש, האומר אל יזונו בנותיו מנכסיו אין שומעין לו, דחיובי מחייב ומשתעבדי נכסי לכל תנאי כתובה, אל יתפרנסו בנותיו מנכסיו שומעין לו דאיהו לא מחייב דבעלת חוב דאחי היא. וכן הלכה דאינו יכול להפסידה מזונותיה ובידו להפסידה פרנסתה. ורבינו חננאל ז"ל גריס איפכא, האומר אל יזונו בנותיו מנכסיו שומעין לו אל יתפרנסו מנכסיו אין שומעין לו. והוא משום דאין האב חייב בחיי מזונות בתו כלל, כדתנן [לעיל מ"ט ע"א], האב אינו חייב במזונות בתו, הלכך כיון שלא חל החיוב בחיי על נכסיו יכול הוא לסלקן מהן מעכשיו, אבל פרנסה אפילו בחיי מתחייב, דכתיב [ירמיה כ"ט ו'] את בנותיכם תנו לאנשים. ועוד דהאחים יכולים להפקיע מזונות הבנות לאחר מיתת אביהן ואין יכולים להפקיע זכות פרנסתן, נמצאת שכח הפרנסה גדול מכח המזונות בין בחיי האב בין לאחר מותו.

וכתבו הרשב"א והר"ן [ל' ע"ב מדפי הרי"ף] דסברא זו אינה מחוורת, דמכל מקום פרנסה אינה כחוב על האב, דהא למסקנא אמרינן דבעלת חוב של האחים היא, ולא שמענו שכופין את האב לתת לה, וכיון שאין כופין ודעתו תלוי הכל, יכול הוא לומר שלא יתפרנסו מנכסיו. ועוד שאם בידו להפקיע מזונות הבנות מה הועילו חכמים בתקנתן. והביאו הר"ן והרשב"א את דעת רבינו האי גאון ז"ל שגורס כהר"ח, וכתב הטעם שהמתנה בשעת נישואין שלא יזונו מנכסיו שומעין לו דתנאי ממון הוא וקיים, אבל בפרנסה אין תנאו קיים, דמצוה הוא דרמיא עליה, ואע"פ שגילה דעתו בשעת נישואין שאינו רוצה שיתפרנסו בנותיו מנכסיו, אפשר דבשעת מיתה הדר ביה. וכן השיב רבינו אלפסי ז"ל בתשובה ששיבוש הוא בספרים, וכן הדין שבמזונות אין שומעין לו ובפרנסה שומעין לו.

וסיים הר"ן דהדין דין אמת בין שתהא הגרסא כך או לא. אבל בשו"ע פסק כרש"י וגירסתו.

דף ס"ט ע"א

תלה ליה רב לרבי בני חטי.

כתב בשיטה מקובצת בשם תלמידי רבינו יונה ז"ל, פירוש, היה שולח לו כתב, ואחר שכתבה עלה על דעתו לשאול ממנה השאלה הזו וכתב זו השאלה בין תפירות הכתב, ויש מפרשים בין השיטין. והביא עוד בשם הר"י מגא"ש, דשיגר אליו כתב שאלות, ולאחר שסיימו נזכר שאלה זו וכתבה בין השורות, ולנוסחא אחרת בני חטי, ופירושו בין חבור היריעות כלומר לקח נייר וכתב שם זאת השאלה וחיברו בין יריעה ליריעה שנעשה כיריעה אחת.

אמנם צריך להבין למאי נפקא מינה היכן כתב לו שאלה זו. וי"ל דלקמן אמרין דרב דקדק לכתוב שיעבדו, דאז יקבל תשובה בין על מכרו בין על משכנו, וכי טירחא היתה לו לכתוב שאלה זו להדיא, מה הדין במכרו ומה הדין במשכנו, אלא כיון שכתב לו את השאלה בני חטי או שיטי היה צריך לצמצם בכתיבתו כדי שיוכל להכניס שם את שאלתו ושיהיה מועט המחזיק את המרובה. אמנם לפירוש הר"י מגא"ש שהוסיף עוד נייר בין היריעות אכתי צ"ע לבאר ענין זה.

האחים ששעבדו מהו.

ולהלכה כתב הרא"ש [סימן ט"ז], ורבי יוחנן אמר אחד זה ואחד זה אין מוציאין, וליתא לדרכי יוחנן, דקיימא לן כרבי דאמר מוציאין לפרנסה ואין מוציאין למזונות, משום דמספקא ליה להש"ס דלמא לא שמיע ליה לרבי יוחנן הא דאמר רבי ואי שמיע ליה הוה מקבל ליה, אית לן למימר דלא שמיע ליה, דמסתבר דרבי יוחנן לא פליג עליה דרבי:

מי שמת והניח שתי בנות וכן וקדמה הראשונה ונטלה עישור נכסים ולא הספיקה שניה לגבות עד שמת הבן אמר רבי יוחנן שניה ויתרה.

הרי"ף [ל' ע"ב מדפי הרי"ף] כתב דמסתבר דבזה הלכה כרבי יוחנן, משום דאיכא רוח ביתא, דהא רב אשי דהוא בתרא הכי ס"ל, וכן פסק הרמב"ם [פ"כ מהלכות אישות ה"ט]. והביאו הרשב"א [ד"ה והא], וכן כתב הריטב"א [ד"ה ולענין] וז"ל, ולענין פסק פסקו הגאונים ז"ל הלכה כרבי יוחנן, דרב אשי הכי סבירא ליה מדקאמר אנא רווח ביתא מהני נכסי קא אמינא, ולא קאמר רבי יוחנן רווח ביתא מהנהו נכסי קאמר, ואע"פ שבירושלמי פסקו בפירוש הלכה כרבי חנינא, אנן אתלמודא דילן סמכינן.

והרשב"א כתב, ואיכא מאן דפסק כרבי חנינא משום דרבי חנינא רביה דרבי יוחנן הוה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב, וכן פסק הרב בעל מתיבות. ועוד דבגמרא דבני מערבא [ה"ו] הכין פסק כרבי חנינא והרי"ף ג"כ הביאו בהלכותיו. ומסיק

הרשב"א, דכיון דדחו לה בירושלמי להא דרבי יוחנן טעמא דריוח ביתא אידחי ליה ולא סמכינן עליה. וכן כתב הרא"ש [סימן י"ז], דכיון דבירושלמי פסיק בהדיא כרבי חנינא עבדינן כוותיה:

ומבריה דרב סמא בריה דרב אשי מן הזבורית ובשבועה.

וכתב הרשב"א [ד"ה ומבריה], דמגבתה מיניה בשבועה, משמע דהא דאמר רב לעיל בין מכרו בין משכנו מוציאין לפרנסה דוקא בשבועה דבא ליפרע מנכסים משועבדים.

והקשה הרשב"א שבועה זו למה, והא תוך זמן הוא ולא עביד איניש דפרע גו זמניה, ואפילו מיתומים גובים בלא שבועה ולא חיישינן לא לפרעון ולא לצררי. ואם תאמר דשאני הכא דדעת האחים קרובה אצל אחותם ומתפסי לה צררי, לא משמע הכי בגמרא, ואפילו לגבי בתו חיישינן רק במה דקא אכלה בתנאי בית דין במזון הבנות, וכדאמרין התם בתו כיון דבתנאי בית דין קא אכלה מתפסי לה צררי. וכתב הרשב"א דמדוחק יש לומר דחשש דצררי דהתם היינו להפסידה מזונות לגמרי מן הלקוחות ועושין הספק כודאי לגבי הלקוחות, ודוקא בביתו ובמקום תנאי בית דין, הא בעלמא לא, אבל לחוש לשמא התפיסה צררי אפילו לגבי קרובים לפרנסה חוששין ולא תטול אלא בשבועה, אבל בבעל חוב בעלמא לא חיישינן.

והקשה עוד, דאף למזונות כשבאה ליטול מבני חורין דאחי לא תטול אלא בשבועה, והיאך מחמירין לענין פרנסה שלא תטול אפילו מן האחין אלא בשבועה ומקילין גבי לקוחות ליטול בשבועה מיהא, ולגבי מזונות מקילין ליטול שלא בשבועה מן האחין ומחמירין לגבי לקוחות שלא יטול אפילו בשבועה, וסיים בצריך עיון:

אמר רב אשי כי הוינן בי רב כהנא הוה מגבינן אפילו מעמלא דבתי.

וצריך להבין מאי רבותיה דאמר על זה אפילו. וכתב הרשב"א [ד"ה הא] והר"ן [ל"א ע"א מדפי הרי"ף] דמסתברא דהכי פירושא, בשהשכירן האב ולא הגיע זמן השכירות בשעת מיתתו, ומשום הכי מגבינן מיניה דלאו כמטלטלי דמי הואיל ושכירות אינה משתלמת אלא לבסוף והו"ל כגוף הבתים, ומשום דכבר זכה בו האב בכנגד מה שנשתמשו בהם בחייו אלא שאינו גובה אלא לבסוף, משום הכי אמר אפילו.

וכתבו עוד הר"ן והרשב"א, דקיימא לן דבת בעלת חוב דאחי הויא ונטלת מהן מבינונית ובלא שבועה, והיכא דאיכא בן ואלמנה ובת, ואלמנה תובעת כתובתה או מזונות ובת תובעת פרנסתה, אלמנה קודמת דהויא לה בעלת חוב דאבא ובת בעלת חוב דאחי. ואם הבת תובעת מזונות ואלמנה תובעת כתובה ואיכא מקרקעי, ודאי אלמנה קודמת דהא איכא דין קדימה במקרקעי, אלא אפילו היכא דליכא אלא מטלטלי דלית בהו דין קדימה לדעת הרי"ף כמו שכתוב לקמן בפרק הכותב, מכל מקום כתובה קודמת, משום דזו וזו

דף ס"ט ע"ב

אמר ליה גברא דלא ידע מאי ניהו מרזיחא שלח ליה לרב הונא הונא חברין.

וקשה, וכי משום דלא ידע האי קרא לאו אדם גדול הוא. ויש לומר דעיקר הקפידא היא דקרא לו חברין, והשוה עצמו לו, ואע"פ שאדם גדול הוא, כמו שראינו לעיל דשנה לו אליהו סדר אליהו רבה וזוטא, מכל מקום מי שבקי בכל חדרי תורה כרב הונא בודאי עדיף ממנו, והיה לו לרב ענן להבין את זה, ויש לומר שמשמאי סובבו שישלח לו בלשון שלא הבין, כדי שידע מה ההבדל בינו לבין רב הונא.

אמר רבא הלכתא ממקרקעי ולא ממטלטלי בין למזוני בין לפרנסה בין לכתובה.

וכתב הרא"ש [סימן י"ט], והאידנא תקינו רבנן דמתיבתא למיגבי כתובה ממטלטלי, הלכך מזוני נמי אפילו ממטלטלי, דקי"ל דתנאי כתובה ככתובה דמיא, אבל פרנסה דליתא מתנאי כתובה כדקיימא קיימא, דהיינו רק ממקרקעי. ואף דבסוגיין לעיל אמרינן דלרבי כיון דמזוני גביא ממטלטלי כל שכן פרנסה, התם לענין דינא קאמר, אבל האידנא דלא גביא ממטלטלי אלא בתקנת הגאונים במאי דתקון תקון ובמאי דלא תקון לא תקון. אבל היכא דהשיא האב את בתו בחייו ונתן לה ממטלטלי אזלינן בתר אומדן דעתיה ויהבינן נמי להאי ממטלטלי, והא דאמרינן פרנסה ממקרקעי, אין הכונה שתטול רק עישור מן הקרקעות, אלא עישור כל נכסים היא נוטלת, שכן דרכן של בני אדם שנותנין נדוניא לבנותיהן לפי עשרן הן ממקרקעי הן ממטלטלי, אלא שחוב זה אינה גובה אלא ממקרקעי דומיא דגביית כתובה ומזוני. וכבר הבאנו זה לעיל בשם הר"ן:

דף ע' ע"א

מצוה לקיים דברי המת.

עיינ בתוספות [ד"ה הא] החילוק בין דינא דמצוה לקיים דברי המת לדינא דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים, וכן כתב הרא"ש [סימן כ"ב], דתירץ רבינו תם דלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת אלא היכא דהוה ביד שלישי והושלש מתחילה לכך, דכיון שיצא מרשות נותן בשעת מיתתו ובאו ליד שלישי יש לו לקיים דברי המת, אבל אם לאחר הצואה בא לידו או אם היה בידו כבר לא אמרינן מצוה לקיים דברי המת.

והריטב"א [ד"ה הא מני] כתב שאין אומרים מצוה לקיים דברי המת אלא במי שאומר בלשון צוואה שאומר עשו כך, אבל אם אומר בלשון מתנה נתתי דבר פלוני לפלוני אין בזה מצוה לקיים דברי המת, ולפיכך הוצרכו לתקן דין מתנת שכיב מרע שהוא מקנה באמירה, ואפילו כשאומר בלשון צוואה אין בו מצוה אלא כשאמר למי שסיפק בידו לעשות, כגון שצוה ליורשין או לאחרים שהממון ברשותן, או שנתן להם כח

תקנת אחרונים ז"ל יש להן מן המטלטלין, וכי תקינו כרבנן כעין דאורייתא תקינו, וכמו שכתובה קודמת למזון הבנות במקרקעי מן הדין, כך יש לה שתקדים למזון הבנות במה שתקנו להם הגאונים ז"ל. וכן דעת הראשונים ז"ל:

ובשמתא ליהוי מאן דלא אמר ליה.

וכתב הריטב"א [ד"ה זיל], דשמעינן מהכא שיכול הרב לגזור לתלמידו אפילו על דבר הרשות כיוצא בו שהרב מקפיד עליהם מפני חשש כבודו ומפני כך חשש רב ששת לנידויו של רב הונא:

וכתבו התוספות [ד"ה ובשמתא] והרא"ש [סימן כ"א] בשם רבינו תם, דנידוי על תנאי כזה אין צריך התרה, ואף על פי דאמרינן במכות פרק אלו הן הגולין [י"א ע"א] נידוי על תנאי צריך התרה, היינו דוקא בדבר שהמנודה מסופק בשעת נידוי אם יוכל לקיים התנאי, אבל היכא שבידו לקיים התנאי אין צריך התרה:

ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא.

כתב השיטה מקובצת בשם הריב"ש, דאיכא מאן דפירש דקראו גס רוח לשון זוחי הלב, דאי לא, היכי שלח ליה הכי, וכי יודע היה שהוא לא היה יודע מרזחא מאי היא. ויש מי שאמר שביזהו כששאל לו שאלה קלה כזו, לומר דאפילו הא מילתא איכא לספוקי אי ידע לה. וכתב דהנכון שכיון לבזותו לומר כשהאבל יושב בראש לא מפני חשיבותו, כן רב ענן נעשה ראש עירו ולא מפני חשיבותו:

ובספר בניהו בן יהוידע כתב, הקושיא ידועה, מה שייכות יש לשני דברים אלו זה עם זה. וכתב לבאר, דספק הראשון מפורש בגמרא דאם הבת יש לה דין יורשת אז יגבה לה גם מן מטלטלין, ואם יש לה דין בעלת חוב לא יגבה אלא מן מקרקעי, דנכסי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב. והנה יש בזמן הזה מנהג במושב האבלים, שיושבים בנים של הנפטר בראש למעלה משאר קרובים, אע"פ ששאר הקרובים הם גדולים במעלה יותר מהם, ואפשר דגם בזמנא היה מנהג זה. והנה בודאי כמו שיש סדר בשיבת האבלים אצל הזכרים, כן יש סדר ישיבה אצל הנשים, שגם הם ישבו באסיפה אחת, ויבואו אצלם נשים מנחמות, ולכן אחר שהזכיר לו הספק הזה של מן מקרקעי או מן מטלטלי, דהספק בזה אם הבת נחשבת יורשת או בעלת חוב, אמר לו שאלה אחרת שממנה נפשט ספק זה, והוא פוק חזי בבי מרזחא דנשים, מאן יתיב ברישא, הבנות של הנפטר או נשים הקרובות שהם גדולות במעלה יותר מן הבנות, דאם יראה שהבנות יושבות ברישא קודם שאר קרובים אע"פ שהם גדולים מן הבנות, אם כן שמע מינה דהבנות הם יורשות, ולכך הם יושבות בראש, דעיקר האיבול הוא ביורשים, ואם כן נפשט מזה ספק הראשון אם גובין מן מקרקעי דוקא דיש לה דין בעלת חוב ולא יורשת, או גובין גם מן מטלטלי משום דיש לה דין יורשת:

בדבר, ושומר כן בפניהם ושתקו או קבלו עליהם, הא לאו הכי אין כאן מצוה, ואלו דברים שהכל מסכימים עליהם.

תנן התם הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין אמר רפרם בר פפא לא שנו אלא שאין שם אפטרופוס אבל יש שם אפטרופוס אין מקחו מקח ואין ממכרו ממכר ממאי מדקתני אין מעשה קטנה כלום.

כתב הרא"ש [סימן כ"ג], דמדקתני אין מעשה קטנה כלום ולא קתני יעשה שליש מה שהושלש בידו כדקתני בגדולה, ש"מ אין מעשה קטנה כלום בין במקום שליש בין במקום אפטרופוס, וכן הלכתא.

והביא שם עוד דפסק ר"ח בשם רב האי גאון שמתנתו מתנה, בין יש שם אפטרופוס בין אין שם אפטרופוס, דהאי דאין מקחו מקח בשיש שם אפטרופוס לפי שעל אפטרופוס ליקח ולמכור, אבל ליתן אין הרשות בידו, והואיל ומתנתו מתנה משום דאי לא עביד ליה נחא לנפשיה לא הוה יהיב ליה אין חילוק בין יש שם אפטרופוס בין אין שם אפטרופוס.

וכתב הר"ן [ל"א ע"א מדפי הרי"ף], דמדקתני סתמא אין מעשה קטנה כלום משמע דאפילו במקום אפטרופוס דדמי קצת לשליש אמרינן הכי. ומיהו משמע דדוקא בקטנים, אבל בגדול שיש לו אפטרופוס, כגון שמינהו אביו עד שיהא בן עשרים מקחו מקח וממכרו ממכר, ואם קדם הלוקח להוציא הנכסים מיד האפטרופוס זכה, שאע"פ שאין האפטרופוס רשאי לתתם לו היינו משום מצוה לקיים דברי המת, וכיון שאי אפשר לו לקיים מה יש לו לעשות, ובית דין גם כן אין להם לכופף הלוקח להחזיר הנכסים ביד האפטרופוס כיון שלא צוה ללוקח כלום אין עליו מצוה לקיים דברי המת, שאין המצוה אלא למי שנצטווה בכך.

פרק שביעי

המדיר את אשתו שלא תטעום אחד מכל הפירות יוציא ויתן כתובה.

וכתב הרא"ש [סימן ג'] דהיה אומר ר"ת דאם אדם אומר קונם כל הפירות שבעולם עלי לא חייל, הואיל ואי אפשר שלא יעבור, כמו שמצאנו [נדרים ט"ו ע"א] דאם אומר קונם עיני בשינה בסתם דלא חייל הנדר לאסור שינה עליו הואיל ואי אפשר להיות שלשה ימים בלא שינה. וכן נמי אם אומר קונם כל פירות שבעולם עלי אם אעשה דבר זה היה אומר ר"ת דלא חייל אע"ג דאפשר לו שלא לעשות אותו דבר ולא יאסרו כל הפירות עליו, מ"מ כיון שהוציא מפיו כל הפירות שבעולם נדר שוא הוא ולא חייל הנדר כלל.

יוציא ויתן כתובה.

עיין לקמן [ע"ז ע"א] בענין כפיה, אם גם מי שנאמר עליו שיוציא הוא בכפיה, ועיין תוספות כאן [ד"ה יוציא].

וכיון דמשועבד לה היכי מצי מדיר לה כל כמיניה דמפקיע לשעבודא. וכתב הרא"ש [סימן ג'], דאע"ג דקונמות מפקיעין מידי שעבוד, אלמנה רבנן לשעבודא דאיתתא כי היכי דאלמנה לשעבודא דבעל, והיינו דוקא לגבי כתובה, אבל שעבודא דמזונות אלמנה רבנן טפי שהוא דבר הצריך לה יותר.

דף ע' ע"ב

אלא באומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך.

כתב הר"ן [ל"א ע"ב] מהא משמע דאפילו לרב הונא דאמר [נ"ח ע"ב] מזוני עיקר יכול לומר לה כן בדספקא, ובדלא ספקא נמי יכול לומר לה שתקח מעשה ידיה בדמי מזונותיה ושישלים השאר.

באומר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך, אי הכי פרנס למה לה בדספקא לדברים גדולים ולא ספקא לדברים קטנים דהוה רגילה בהו בבי נשא והוה מגלגלא בהדיה והשתא אמרה ליה עד השתא דלא אדרתן איגלגלי בהדך והשתא דאדרתן לא איגלגלי.

והקשה הרא"ש, דאכתי משועבד לה דהרי אינה יורדת עמו, וא"כ הרי משועבד לה לדברים שהיתה רגילה בהן בבי אביה, והדרה קושיא לדוכתה היאך חל הנדר. ותירץ די"ל דהא דאינה יורדת עמו היינו בדברים של בני משפחה שיש להן עושר ושאין להם עושר שוין בו, אבל הנך דברים קטנים דרגילה בהו בבי אביה לפי שהיה עשיר אבל בני משפחה שאין להם עושר אלא כמו שיש לבעלה אינם רגילין באותן דברים קטנים, יש לה לגלגל עמו כל זמן שהיא אצלו, הלכך חל הנדר. אבל כשהדירה ואינה עוד אצלו חייב להנהיגה בכבוד בית אביה, הלכך אמרה ליה עכשיו שהדרתי אותי לא מגלגלי בהדך. וכן הוא בתוספות.

והר"ן [ל"א ע"ב מדפי הרי"ף] תירץ די"ל דכיון דבשעה שהדירה הוה מגלגלא בהדיה חייל נדרא, דההיא שעתא הא מחלה לה, ומיהו לא מחלה להו לגמרי, אלא כל היכא דמגלגלא בהדיה, ומשום הכי אפילו לבתר דלא יכלה לאיגלגלי חייל נדרה, דה"ל כהדירה כשהיא ארוסה ונשאת דאמרינן בגמרא [שם] דחייל.

ופרנס לאו שליחותיה קעביד באומר כל הזן אינו מפסיד.

והביאו הראשונים [הרא"ש סימן ד' והר"ן ל"ב ע"א] בשם הרשב"ם, דדווקא דקאמר כל הזן אינו מפסיד בלשון רבים הוא דשרי במודר הנאה, אבל לומר ליחיד אם תזון לא תפסיד לא, דמיחזי כשלוחו.

דף ע"א ע"ב

הנאת תשמישי עליך כופה ומשמשותו.

הקשה בספר קובץ שיעורים [אות רל"א], דהלשון כופה קשה, דהא בני אנוסה הן מבני תשע מדות. ויש לומר דודאי אין

שלימה בבית חמיה היא היראה, ואז מגדת שבחה בבית אביה הוא עסק התורה, דכיון שיש לה יראה חשיב עסק התורה שלה כאלו קיימה הדברים ההם במעשה בפועל, ולקחת שכר מעשה גם כן ואין לך שבח גדול מזה, ולכן אמר כמוצאת שלום, שזה השבח שבלמוד לבדו לוקחת שכר מעשה, חשיב כמוצאת שלוקח ממון אשר לא עמל בו ולא גידלו, כן זה לוקח שכר מעשה אשר לא עמל בה:

דף ע"ב ע"א

אמר רב כהנא המדיר את אשתו שלא תשאל ושלא תשאל נפה וכברה ריחים ותנור.

כתב הר"י מיגא"ש [ד"ה אמר], היינו טעמא דנקיט הני מיילי משום דאורח עלמא הוא דלושלינהו נשי להדדי, אבל בגדים ומצעות דלא רגילי נשי למושלינהו להדדי משום דדמיהן יקרים, כי מדיר לה דלא תושלינהו ליכא הכא שם רע בשכנותיה. ואם תשאל בשלמא שלא תשאל איכא שם רע בשכנותיה אלא שלא תשאל מאי שם רע איכא הכא, אלא דכיון דידעי שכנותיה דאיהי לא שילא מיניהו אינהו נמי לא שילי מינה והיינו שם רע.

ואיזו היא דת משה.

כתב בספר קובץ שעורים [אות רל"ב ורל"ג] דביאור הדברים כמ"ש הרא"ש, דאינה מפסדת כתובתה מפני עבירות שהיא עושה לעצמה, אלא מפני שאינו יכול לדור עמה, ונמצא דהיא הגורמת לגירושה, וליכא חיוב כתובה אלא דוקא היכא דהוא מוציא לרצונו, ולכן גם בזינתה מפסידה כתובתה לא מפני שעברה עבירה, אלא מפני שהיא גרמה להיאסר עליו, ובמאכילתו שאינו מעושר דנעשית חשודה ואסור לו לסמוך על נאמנותה, אבל אילו לא נעשית חשודה לא היתה מפסדת גם בהאכילתו שאינו מעושר, דהפסד הכתובה אינו בתורת קנס מפני העבירה שעברה, אלא מדינא, מפני שאינו יכול לדור עמה מחמת מעשיה. וכתב דלפי"ז אם גם הוא עובר כמותה אינה מפסדת כתובתה, אבל בשו"ת הרמב"ם [דפוס ירושלים תרצ"ד סימן קצ"ג], באשה שלא היתה טובלת לנדתה ובעלה יודע ושותק ובה לגרשה אין לה כתובה, כדי שלא יהא חוטא נשכר, ואף על פי שגם הוא חוטא נשכר, מניעת פריעת הכתובה לא נקרא שכר כיון שלא קיבל ממנה כלום, וצ"ע:

דת משה ויהודית.

כתב החתם סופר, דהנה במתניתין קחשיב ב' ענינים, א' דברים איסורים, ושנית עניני פריצות או קטטה כגון מקללת יולדיו. והנה בעניני איסורים לא קנסוה אלא כשמכשילתו דוקא או בנדרים משום דבניו מתים, אבל זולת זה אפילו היא עוברת על תורת ד' ואוכלת חלב ביום הכפורים אין לבעל עליה כלום כיון שלא הכשילתו, משא"כ בעניני פריצות. והסתפק החתם סופר, מה יהיה הדין אם לא הכשילתו בדת משה כגון מעשר וחלה שהמה על כל פנים איסורי דרבנן,

הכונה שיאנוס אותה, דזהו איסור בכל זמן גם בלא נדר, אלא שאף על פי שאומרת שאינה יכולה לשמשו מחמת שאסרה תשמישה עליו, כופה אותה לשמשו ולא להתחשב באיסור הנ"ל כי באמת אינה אסורה, ומה שאמרו בני אנוסה היינו שאינה חפיצה במעשה עצמו מאיזה סיבה, מה שאין כן כאן שהוא רק מחמת הנדר.

ועוד כתב שם לבאר בעיקר הדין דאין הנדר חל, דהר"ן בנדרים כתב דהטעם משום דאלמוה רבנן לשיעבודא, והקשה הקובץ שיעורים, דבשלמא לענין מעשה ידיה ומזונות שייך הפקר בית דין, שהקנו לאשה את נכסי הבעל או את קנינו של בעל במעשה ידיה, אבל בשיעבוד עונה לכאורה לא שייך הפקר בית דין לומר שגופו נעשה הפקר, ואפילו בעבד כנעני הקנוי לרבו כשורו וחמורו, מכל מקום לכאורה יכול לאסור הנאת תשמישו על אחרים, ועוד קשה דמה הועילו חכמים בתקנתן דאלמוה לשיעבודא דבעל שלא תוכל לאסור עליו הנאתה, אכתי תאסור הנאתו על עצמה ואין מאכילין לה דבר האסור, וחכמים לא מתקנים תקנה שאין לה קיום ואין שום תועלת מתקנתן. וכתב דאפשר שלא היתה תקנה מיוחדת לענין תשמיש, אלא תקנה כוללת, לכל הדברים שהבעל ואשה משועבדין זל"ז, שלא יוכלו לאסור זה על זה:

ככלה שנמצאת שלימה בבית חמיה וכו'.

כתב החתם סופר לבאר, דכל היום שעוסקים בתורה בביהמ"ד הם בבחינת כלתו של הקב"ה כביכול צוה לנו מאורסה, ויתן אל משה ככלתו. וכשהולכים מבית המדרש לבית הכנסת לתבוע צרכיו הוי בחינת בת השואלת צרכיה מאביה ית"ש. ואם התורה שעסקו ביום היתה בלי דופי אזי מצליחים בתפלה, היינו שנמצאת שלם בבית חמיה בבהמ"ד ורדופה להגיד בבית אביה בית הכנסת. והיינו אני חומה בבהמ"ד, ושדי כמגדלות הם החכמים המניקים תורה לתלמידיהם כדד היונק, כפירש"י בשיר השירים על משה ואהרן ועל סנהדרין, ואז הייתי בעיניו כמוצאת שלום. ולעתיד שאין צריך לתפלה ותחנונים וכמו שבארתי במקום אחר כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים ולא לישראל, ע"כ יהיו תמיד בבהמ"ד בית חמיה והיינו תקראי לי אישי ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה כלל:

ככלה שנמצאת שלמה בבית חמיה ורדופה לילך ולהגיד שבחה בבית אביה.

וכתב בספר בניהו בן יהוידע לבאר על פי מה שאמר רבי חנינא בן דוסא באבות [פ"ג מ"ט] כל שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, דהכונה, אם יש לו יראת שמים באמת, אז התורה שלומד בפיו חשיב כאלו קיים אותה במעשה, ולוקח שכר מעשה גם כן, ולזה אמר חכמתו, הוא עסק התורה מתקיימת, כלומר נחשב לו שבא לידי קיום, וקיים בפועל, מה שאין כן אם אין לו יראת שמים, אין למודו בפיו נחשב כאלו קיים אותו במעשה. וכאן במאמר שלפנינו מדמה היראה לבית חמיה, ועסק התורה לבית אביה, וזהו שאמר נמצאת

אלא שהכשילתו רק במנהגי ישראל שאינם אפילו מדברי חז"ל, כגון שמשמשתו על דם טוהר וכיוצא בזה או האכילתו תבשיל של בשר מר"ח אב עד התענית וכדומה מה יהיה דינה, כי לא לחינם נקטה משנתנו ברישא גבי המכשולות דת משה, ובסיפא גבי פריצות דת יהודית, וצ"ע לדינא:

בטוה ורד כנגד פניה.

הר"ן [ל"ב ע"ב מדפי הרי"ף] הביא את פירוש רש"י דהיינו טוה בכפה על ירכה וחוט מתרדד כנגד פניה של מטה, ולפי זה צריך לומר וְרָד כנגד פניה, אבל הרמב"ם [פכ"ד מהלכות אישות ה"ב] כתב שמשמיה וְרָד בפדחתה כדרך שעושות הפרוצות:

והנה דנו הראשונים והאחרונים מה יהיה הדין אם הבעל רוצה לקיימה בכל אלו, בין בדת משה ובין בדת יהודית. והר"ן [ל"ג ע"א מדפי הרי"ף] הביא מהגמרא סוטה [כ"ה ע"א] דאיבעיא לן התם אם רוצה הבעל לקיימה אם יכול לקיימה או לא ולא איפשיטא, ומספיקא לא כייפינן ליה, ומיהו מצוה לגרשה כך כתב הראב"ד ז"ל. וכתב הרשב"א דמסתברא דבעיא דהתם איפשיטא דאם רצה לקיימה מקיימה, דהא בעל שמחל על קניו קניו מחול, והא דאיבעיא לן התם העוברת על דת ורצה הבעל לקיימה והדר בעי בעל שמחל על קניו בדרך אם תמצי לומר בעי לה, כלומר אם תמצי לומר מקיימה, כיון דאכתי לא הקפיד הוא בדבר, היכא דמקפיד וקנא לה מצי תו למיחל על קניו או לא, ואסיקנא דמחיל אפילו על קניו, וכ"ש היכא דלא הקפיד, דהיינו בעוברת על דת דהרי לא היה שם קניו, דמחיל ומקיימה:

אמנם החתם סופר כתב דיש לעיין אי הבעל רוצה לקיימה, דבשלמא נודרת ואינה מקיימת אי איהו לא בעי בני לדידן מאי איכפת לן, ומאכילתו שאינו מעושר וקוצה חלה אפשר דמפריש אחריה, ואם הוא רוצה לדור עם נחש בכפיפה אחת מאי איכפת לן, אך משמשתו נדה מאי איכא למימר כיון שאיבדה נאמנותה. וכתב דצ"ל דאשה בחזקת טהרה עומדת בין וסת לוסת, ולכשיגיע זמן וסתה יפרוש עד שתאמר ראתה, ואז תבוקר ע"י בקיאות כמו סומא ושוטה, ולכן יכול לקיימה. וזה מוסיף בר"ן דלעיל.

והרמב"ם [פרק כ"ד מהלכות אישות ה"ז] כתב, עוברת על דת משה או על דת יהודית וכן זו שעשת דבר מכוער אין כופין את הבעל להוציא, אלא אם רצה לא יוציא, ואע"פ שלא הוציא אין להן כתובה, שהכתובה תקנת חכמים היא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציא, ולא הקפידו אלא על בנות ישראל הצנועות אבל אלו הפרוצות אין להן תקנה זו אלא תהא קלה בעיניו להוציא. ע"כ. ולפי זה כתב החלקת מחוקק [סימן קט"ז ס"ק י"ח] דנראה אם אין מוציא אותה והיא מתנהגת מכאן ואילך בדרכי הצנועות וחזרה ממעשיה הראשונים, אסור לדור עמה בלא כתובה וצריך לכתוב לה כתובה אחרת דכתובה הראשונה נמחל שעבודה בשעה שעברה על התראתו:

ולהלכה כתב בשו"ע [אבן העזר סימן קט"ז ס"ד], איזו היא דת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל. ואלו הם הדברים שאם עשתה אחת מהם עברה על דת יהודית: יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוע ואין עליה רדיד ככל הנשים, אע"פ ששערה מכוסה במטפחות, או שהיתה טוה בשוק וורד וכיוצא בו כנגד פניה על פדחתה או על לחיה, כדרך שעושות העובדי כוכבים הפרוצות, או שטוה בשוק ומראה זרועותיה לבני אדם [ורגילה בכך] (רשב"א סי' תקע"א), או שהיתה משחקת עם הבחורים, או שהיתה תובעת התשמיש בקול רם מבעלה עד ששכנותיה שומעות אותה מדברה על עסקי תשמיש, או שהיתה מקללת אבי בעלה בפני בעלה, [וי"א דה"ה אם קללה אפילו אבי בעלה בפני עצמו] (וכן משמע מפרש"י בגמרא הביאו הב"י) (וע"ל סי' קנ"ד ה"ה המקללת בעלה בפניו) (הרמב"ן סי' ק"ב), בכל אחד מאלו תצא בלא כתובה, אם יש עדים שהתירה בה תחלה ועברה על התראתו. ואם אין עדים, תשבע שהוא כדבריה. ואם רצה לקיים אותה אח"כ, אין כופין אותו להוציא, מכל מקום מצוה עליו שיוציאנה: הגה - ואינה יכולה לעכב על ידו שלא יגרשנה, ויכול לגרשה בעל כרחו, ואין בזה משום חרם ר"ג (תשובת מוהר"ם בהגהות מרדכי דיבמות וכן הוא ברשב"א סימן תתקנ"ז).

דף ע"ב ע"ב

אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק באלו נדרים אמרו שלא תאכל בשר ושלא תשתה יין ושלא תתקשט בבגדי צבעונים תניא נמי הכי באלו נדרים אמרו דברים שיש בהן עינוי נפש שלא תאכל בשר ושלא תשתה יין ושלא תתקשט בבגדי צבעונים.

וכתב הרא"ש [סימן י'] בביאור הסוגיא, דהיינו דאע"פ שאמר ע"מ שאין עליה נדרים בסתם והוא אומר שמקפיד על כל נדרים ורוצה להוציא בלא כתובה, לא צייטנין ליה, דדווקא נדרי עינוי נפש דדרך אדם להקפיד עליהם כגון אכילת בשר ושתית יין ובגדי צבעונים הוי קפידא, אבל דברים שאין בהם עינוי נפש כגון קליות ואגוזין שאין דרך בני אדם להקפיד עליהן אינה יוצאה בלא כתובה, ואע"ג דקפיד איהו, כיון דלא קפדי אינשי לא הוי קפידה קפידא. ולא דמי למה דאמרין לעיל המדיר את אשתו שלא תטעום אחד מכל הפירות למ"ד היא נותנת אצבע בין שינייה תצא שלא בכתובה, דשם הוא דווקא בנדרה כשהיא תחתיו, כיון שהבעל רוצה שתהיה מוראו עליה ולא תידור תחתיו, אבל היכא שנדרה מעיקרא אין קפידא אלא בנדרים אלו. ומכל מקום כל זה דווקא כשהתנה ע"מ שאין עליה נדרים בסתם, אבל אם פירש ע"מ שאין עליה שום נדר, אפילו בנדר כל דהו תצא בכתובה, והכי איתא בירושלמי, א"ר יוסי מתניתין כשאמר על מנת שאין עליה נדרים, אבל אם אמר על מנת שאין עליה כל נדר, אפילו נדרה שלא לאכול חרובין נדר הוא. ועיין בכל זה יותר באריכות בר"ן [ל"ג ע"א מדפי הרי"ף].

ומה שבכל אלו צריכה גט, ובנמצאת איילונית אפילו גט אינה צריכה כדמוכח בפ"ק דיבמות [ב' ע"ב] ואפילו גט מדרבנן אינה צריכה, דשאני מום דאיילונית דעיקר דעתו של אדם הנושא אשה בשביל בנים הלכך הוי קידושי טעות, אבל בשאר מומין צריכה גט אפילו כנסה סתם דמספקא לן אם אין אדם חפץ באשה נדרנית או באשה בעלת מום או לא, ולכך צריכה גט מספק מדבריהם:

ולהלכה פסק בשו"ע [אבן העזר סימן ל"ט סעיף א'], המקדש את האשה על מנת שאין עליה נדרים ונמצא עליה אחד משלשה נדרים אלו שדרך בני אדם להקפיד עליהם, שלא תאכל בשר, או שלא תשתה יין, או שלא תתקשט במיני צבעונים, אינה מקודשת. [ואינה צריכה גט] (טור). וה"ה לנדרים שבינו לבינה דהוה בכלל נדרים שדרך בני אדם להקפיד עליהם. נמצא עליה נדר חוץ מאלו, אע"פ שהוא אומר מקפיד אני על זה הרי זו מקודשת. ואם אמר לה ע"מ שאין עליך כל נדר, אפילו נמצא שנדרה שלא תאכל חרובין, אינה מקודשת. ויש מי שאומר שחוששין שמא תלך אצל חכם ויתיר לה [ולכן אסורה להנשא בלא גט]:

וכתב שם החלקת מחוקק [ס"ק א'], דמה שכתב דה"ה לנדרים שבינו לבינה, לאו כל נדרים שבינו לבינה המבוארים בי"ד סימן רל"ד הוי קפידא, כמו דאין כל עינוי נפש הוי קפידא, אלא דברים גדולים כגון נטולה אני מן היהודים וכיוצא בזה שדרך רוב בני אדם להקפיד בהם.

ועיין עוד בכל זה בשו"ע [אבן העזר סימן ל"ה סעיף ל"ה] בדיון ביטול תנאי, ובנו"כ שם, ויבואר עוד אי"ה לקמן דף ע"ד.

דף ע"ג ע"א

אלא טעמא דרב לפי שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות.

ודנו הראשונים אם טעם זה הוא לדין כודאי שקידשה לא להצריכה גט מאחר שקידשה [בענין זה דמקדש על תנאי]. והרא"ש [סימן י"א] כתב דמשמע מתוך פירוש רש"י ומתוך דברי התוספתא דקידושין גמורין הן ואם קדשה אחר אינה צריכה גט משני. וכתב הרא"ש דכן מסתבר, דהא בקטנה

שאין בעילתו בעילת זנות ממש דהא אשתו היא מדרבנן, ואפילו הכי אמר רב דבועל לשם קידושין גמורין ואינה צריכה גט משני, כ"ש הכא דהוי ביאה ממש שבועל לשם קידושין גמורין שאינה צריכה גט משני. וכתב הרא"ש שראה מן הגדולים שדקדקו מדקאמרינן המקדש על תנאי ובעל צריכה גט משמע שצריכה גט להוציאה מן הספק, וכן מדקאמר ולא היה כח ביד חכמים להוציאה בלא גט, משמע שנסתפקו בדבר, ומספק לא רצו להתירה. וכתב הרא"ש שראוי להחמיר להצריכה גט משניהם. ולא דמי לקטנה, דקטנה אדם יודע שאין קדושי קטנה כלום ומיד כשגדלה הוא בועל לשם קידושין גמורין, אבל הכא הוי ספיקא שמא היה סובר שתנאו קיים ולא נזכר לבעול לשם קידושין. והא דאמרינן דבועל לשם קידושין היינו בדאיכא עידי ייחוד דאמרינן הן הן עידי ייחוד הן הן עידי ביאה:

טעמא דרב שאינו עושה בעילתו זנות.

כתב בספר קובץ שעורים [אות רמ"ג], דבר"ן הקשה דאכתי בעילת זנות היא שאין לה כתובה, ותיירץ דאין עושה בכוונתו בעילת זנות, ודבריו סתומין, אבל נתפרשו בדברי הרשב"א בשיטה מקובצת, דהכונה היא דמה דנקראת בעילת זנות כשאין לה כתובה הוא מפני שהיא אין דעתה סומכת ואינה נמסרת לו אלא כזונה, וכיון שכן אף הוא יודע שבעילתו פגומה, אבל הכא הוא סבור שנתקיים התנאי וכוונתו לבעילת אישות, ולמדנו מדבריו דהאיסור תלוי בכוונתם, ולפי"ז אם שניהם סבורין שיש לה כתובה, וטועין, דבאמת אין לה, לא מיקרי בעילת זנות בשוגג, דבלא כוונה לשם זנות אין כאן איסור כלל, ולפי"ז באבד לה שטר כתובה, והאשה אינה יודעת שנאבדה מותר לשהות עמה, ודבר זה צריך בדיקה אחריו:

דף ע"ג ע"ב

קידשה בטעות ופחות משהו פרוטה וכן קטן שקידש אף על פי ששלח סבלונות לאחר מיכן אינה מקודשת שמחמת קידושין הראשונים שלח.

עיינן בזה לקמן ע"ד ע"א.